

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

653 תשפ"ג ויחי תשפ"ד י"ג אלול 5783

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: האם יוסף מחל לאחיו על המכירה שלו?

יותר משלש פעמים שנאמר (בראשית נ יז) "אנא שא נא ועתה שא נא".

פסוק זה נאמר אחרי מותו של יעקב. האחים חששו שעתה ישיב להם יוסף רעה תחת הרעה שגמלוהו במכירתו ולכן שלחו שליחים אל יוסף כדי לפייסו, וכך אמרו להם: "כה תאמרו ליוסף, אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך. ועתה שא נא לפשע עבדי אלקי אביך" וגו'. משילוש לשון 'נא' בפסוק - 'אנא', 'שא נא', 'ועתה שא נא' דורשים חז"ל שהמבקש לפייס את חברו אינו צריך לבקש זאת יותר משלש פעמים.

וכך נפסק להלכה (שו"ע או"ח סימן תרו ס"א): עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו וכו'. ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך עם שניה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים. ואם אינו מתפייס בשלושה פעמים, אינו זקוק לו.

והנה על פסוק זה כתב רבינו בחיי: והנה אחיו בקשו ממנו מחילה, ולא ביאר הכתוב שמחל להם, וכבר ביארו חז"ל שכל מי שחטא לחברו ועשה תשובה אינו נמחל לעולם עד שירצה את חברו. ואע"פ שהזכיר הכתוב: "וינחם אותם וידבר על לבם" שנראה בזה שהיה להם ריצוי מיוסף, מכל מקום לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף ולא שיודה להם שישא פשעם וחטאתם. ואם כן מתו בעונשם בלא מחילת יוסף ואי אפשר להתכפר עוונם רק במחילתו, ועל כן הוצרך העונש להיות כמס וחתום להיפקד אחר זמן בענין עשרה הרוגי מלכות.

מבואר בדברי רבינו בחיי שיוסף לא מחל לאחים, וכיון שאין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו, הוצרכו על כרחך למות בחטאם והתקיים זה בהריגת עשרה הרוגי מלכות.

כך גם כתב האור החיים הקדוש (ויחי נ', י"ט) על הפסוק: "ויאמר אליהם יוסף על תיראו כי התחת אלקים אני": פירוש, אם אתם חייבים עונש על הדבר, אלקים שופט, ולא אקום ולא אטור. וטעם שלא מחל להם, אפשר לצד שבני נח אין הדבר תלוי במחילתם כי יחטא אדם לחבירו, כמו שתאמר גזלו ומחל הנגזל, אינו פטור הגזלן ממיתה כו'.

הרי שגם לדעת האור החיים יוסף לא מחל לאחים, והטעם שלא מחל להם לפי שהיה סבור שבני נח הם כי עד מתן תורה היה לעם ישראל דין של בן נח, ואין בני נח יכולים במחילתם לפטור את עושה העוול מעונשו.

סיפר ראש ישיבת יד אהרן בשכונת קטמון בירושלים, הגאון הרב אייכנשטיין שליט"א, בישיבתו למד בחור עילוי גדול שהגיע מיישיבה קטנה של מתחזקים, והוא עלה ונתעלה עד שנעשה העילוי של הישיבה.

לימים הבחור הזה התארס בסימן טוב ובמזל טוב, והרב אייכנשטיין הגיע לאירוסין שלו. ושם הוא גילה כי הוריו של הבחור מחללי שבת האמא הולכת בחוסר צניעות האב ללא כיפה. הוא התפלא מאוד, כיצד הורים כאלה שודאי לא התפללו לבן תלמיד חכם זכו לכזה בן תלמיד חכם וירא שמים? ויש הורים הבוכים ימים ולילות ולא זוכים לכך?

מיד לאחר האירוסין נסע הרב אייכנשטיין אל גדול הדור הגאון הרב דב לנדאו שליט"א כדי לשאול אותו את השאלה הזו.

ענה לו הרב לנדאו: כבר השל"ה הקדוש בפרשת בשלח שואל שאלה זו. והוא מבאר על הפסוק: "זה אלי ואנוהו אלהי אבי וארוממנהו". שיש שתי בחניות לבני אדם:

יש בחינה "זה אלי" שאדם אומר לעצמו זה האלהים שלי, והוא מוסר נפש עבורו יתברך. ממילא הקב"ה מחזיר לו "ואנוהו". מלשון נוה, הקב"ה בא לדור עמו ומשרה את שכנתו עליו.

אבל יש אחר שאומר "אלהי אבי" הוא עובד את ה' בגלל שאבא שלו ככה הדריך אותו, כי אביו שלח אותו ללמוד בישיבה לכן הוא לומד בישיבה. הלומד בבחינה כזו אזי אצלו זהו רק "וארוממנהו".

אמר לו הרב לנדאו: הילד הזה ידע שרק האלקים יכול לעזור לו, אין לו אבא להיסמך עליו, אין לו אמא שתפתור לו את בעיותיו, ובכל זאת הוא הלך עם ה' עד הסוף, לכן הוא זכה לברכה של "ואנוהו".

לפי זה יש לפרש בדרך חדשה את הברכה: "וישימך אלהים כאפרים וכמנשה", אפרים ומנשה עבדו את הקב"ה כאשר היה להם אבא מושל במצרים, בודאי שיוסף הצדיק לא סיפר להם שיש לו אבא קדוש כמו יעקב אבינו והאחים כמו השבטים הקדושים, כי רצה להסתיר מהם את המכירה, ממילא אצלם עבודת ה' היתה בבחינת "זה אלי", ולכן הם זכו ל"ואנוהו", וזה מה שצריך כל אבא לברך את ילדיו.

הגמרא במסכת יומא (פז). מביאה את מימרתו של רבי יוסי בר חנינא, כל המבקש מחילה מחבירו אל יבקש ממנו

והנה רבינו בחיי לא כתב את טעמו של האור החיים הקדוש שהסיבה שיוסף לא מחל לאחיו מחמת שיש להם דין "בן נח". ואפשר שרבינו בחיי סבר שלשבטים היה דין "ישראל" ומועילה להם מחילה. ואם כן מדוע באמת יוסף הצדיק לא מחל לאחיו?

כתב הרב שטיינמן בספרו אילת השחר (עמוד שצב): "וצ"ל שהיה קשה ליוסף למחול על הצער הגדול שעשו לו ולומר סתם שהוא מוחל בלי להרגיש בלב אין זה כלום. עכ"ל. והגאון הרב שלמה וולבה זצ"ל בספר 'עלי שור' (ח"ב עמ' רמ-רמא) מביא מעשה על הגה"צ ר' אליהו לופיאן זללה"ה שבא אדם לפניו וביקש את מחילתו על שדיבר עליו שלא כהוגן. הגרא"ל הכריחו לספר לו בדיוק מה אמר עליו, ואחר ששמע את דבריו הגיב: "אכן, דבר קשה הוא ואינני יודע אם אוכל למחול לך. אבל תחזור אלי עוד שבועיים ועד אז אלמד הרבה מוסר על זה, אולי אצליח למחול לך בלב שלם". הלה הזדעזע לשמע הדברים... והלך לו בפחי נפש. בעוד שבועיים חזר אל הגאון רבי אליהו לופיאן, ואז קיבל פניו בשמחה ובישר לו: "ב"ה למדתי הרבה מוסר והצלחתי לפעול אצל עצמי למחול לך בלב שלם, והנני מוחל לך במחילה גמורה..."

לעומת שיטתם של רבינו בחיי והאור החיים הקדוש שיוסף הצדיק לא מחל לאחיו. שיטת ספר חסידים (סימן יא) לא כן, שכתב וז"ל: אין חסיד אלא מי שעובר על מידותיו, כשבאין בני אדם בפניו אשר חטאו ועשו לו שלא כהוגן, ועתה מתחרטים ומבקשים מחילתו ממנו כו', וכשרואה זה אשר בידו לעשות להם רעה ולהשיב להם גמולם, מוחל להם בלב שלם ואינו עושה עמהם רעה - מפני זה נקרא חסיד כו'. וכן בני יעקב כשחטאו ליוסף מחל להם ולא שלם להם גמולם.

הרי מבוארת דעת הספר חסידים שיוסף מחל לאחיו.

וכ"כ במדרש שוחר טוב (פרק י'): אמר הקב"ה לשבטים: אתם מכרתם אחיכם מתוך מאכל ומשתה כו', הרי בניכם נמכרים בשושן מתוך אכילה ושתייה כו'. אמר רבי יששכר ומה אם יוסף שמחל לאחיו כו' מי שאינו מוחל לאחיו כו'.

ובאמת החיד"א בספרו ברית עולם על ספר חסידים הקשה, דאם אכן מחל יוסף לאחיו כיצד אמרו בזהר חדש שגלות מצרים היתה בעבור חטא מכירת יוסף, וכן אמרו במדרש רבה שגזירת המן היתה עבור זה (וכן מבואר במדרש שו"ט הנ"ל). ועוד אמרו עשרה הרוגי מלכות באו עשרה שבטים בגלגול וקבלו עונשם. והיינו כביאור רבינו בחיי שכיון שלא נמחל להם לפיכך הוצרכו לקבל עונשם בהריגת עשרה הרוגי מלכות.

ויישב החיד"א שבחטא מכירת יוסף חטאו השבטים בתרתי: א' חטאו כנגד יוסף, ב' חטאו כנגד ה' בעצם החטא ובפגימת היסוד ובחילול ה' שהיה לעיני פרעה והמצריים. ומה שמחל יוסף הצדיק לא הועיל אלא על מה שחטאו לו דווקא, אבל אכתי נשאר הפגם שחטאו לשמים, ומשום כך נענשו כי הקב"ה מדקדק עם חסידיו כחוט השערה, והוא מפלאת תמים דעים.

על דעת רבינו בחיי הסובר שיוסף לא מחל להם ובשל כך נגזר דינם למות בהריגת עשרה הרוגי מלכות, תמה בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן רנח) שהרי מפורש בגמרא שהמבקש מוט מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, וכמו שפסק השו"ע שאם אינו מתפייס בשלשה פעמים אינו זקוק לו, ואם כן כיצד יתכן שלבסוף מתו בחטאם כיון שהם שלחו לו שליח למחילה ג' פעמים.

והגר"ש אלישיב זצוק"ל תירץ, שמש"כ השו"ע שאינו זקוק לו, אין הפירוש שנתכפר לו החטא למרות שחבירו לא נתפייס, אלא שאינו זקוק עוד לבקש מחילתו אך סוף סוף לא נתכפר חטאו. ובזה מיושבת בכך קושיית הדברי יציב, כי באמת לא נתבעו על מה שלא ביקשו מחילה כיון שעשו כדינם, אבל סוף סוף החטא במקומו עומד ולכן שפיר יש

לומר שהריגת עשרה הרוגי מלכות היתה כדי לכפר על חטא מכירת יוסף.

אלא שהפרי חדש (סימן תר"ו סק"א) כתב במפורש לא כך, וכתב שנתכפר לאותו אדם שפגע, אע"פ שהנפגע לא מחל, כיון שהפוגע עשה את שלו בזה שביקש סליחה ג' פעמים.

ולכן צריך ליישב את קושיית הבעל דברי יציב, על פי דברי החיד"א שסיבת העונש לשבטים היתה מחמת חילול ה' שנגרם על ידי מכירה אבל לא על עצם המכירה.

המהרש"א בחידושי אגדות הקשה גם להפך על שיטת הספר חסידים שיוסף מחל לאחיו: ויש להקשות מנא לן למילף מהכא דאל יבקש יותר מג' פעמים, ואימא אם לא נתרצה להם יוסף בפעם השלישית היו מבקשים ממנו יותר מג' פעמים. דהיינו, שעל דרך מקרה ארע שם שאחרי ג' פעמים התרצה להם יוסף ולכן אז פסקו מלבקש מחילה אבל עדיין אין ראיה שאם לא התפייס אחרי ג' פעמים אינו זקוק לו, כי שמא אף הם היו ממשיכים להפציר בו עוד פעמים רבות אם לא היה מתרצה.

ומיישב המהרש"א, שבאמת יוסף התרצה להם כבר אחרי פעם אחת, וממילא יש לנו ללמוד ממה שהזכירה התורה ג' פעמים לשון בקשה בבקשתם, שהוא להשמיענו שאילו לא היה מתרצה בפעם אחת והיו צריכים להפציר בו עוד למחול להם, מכל מקום לא היו צריכים לבקש יותר מג' פעמים.

אלא שיש לשאול לפי שיטת הספר חסידים שיוסף מחל לאחיו, אבל עדיין עומדת קושיית רבינו בחיי שלא מוזכר בתורה שיוסף הצדיק אמר שהוא מוחל ומחילה צריכה להיאמר בפה.

ויש ליישב על פי שיטת שו"ת רש"י (סימן רמ"ה) שם מסופר על "שניים שהתקוטטו זה עם זה והיכה האחד את חברו. לאחר זמן בא ואמר המכה לחבירו: אני מקבל כל רידוי וקנס שיאמר לי בית דין, ותמחל לי על מה שהעויתי. קפץ זה ונשבע שלא למחול לו עולמית. וכשעברה חמתו נתחרט מן השבועה ורוצה למחול לו". ונשאל על כך רש"י: "אם הנשבע זה הוא נשבע לבטל את המצוה... ולא חיילא שבועה, או דילמא אינה בטול מצוה וחיילא שבועה. ואם תימצא לומר דחיילא שבועה, [האם] יכול הוא לנשקו ולדבר עמו באהבה ובחיבה הואיל ואינו מוצא מחילה מפיו, או לא?".

והשיב רש"י: אין לדונו משום שבועה לבטל המצוה... ולחבקו ולנשקו אין לך מחילה גדולה מזו, שהרי כתוב וישב אבשלום בירושלים שנתיים ימים ופני המלך לא ראה, וזה היה מחמת אמונו אחיו שהרג, ובשעת המחילה כתיב ויבא יואב אל המלך ויגיד לו ויקרא אל אבשלום ויבוא אל המלך וישתחו לו אפים לפני המלך וישק המלך לאבשלום, ומדאשתק קרא ולא אמר הריני מוחל מכלל דנשיקה מחילה מעליותא היא...

וזהו שנאמר בפרשת ויגש (מ"ה, ט"ו): "וַיִּנָּשֶׁק לְכָל אָחָיו וַיִּבֶן עֲלֵהֶם וְאַחֲרֵי כֵן דִּבְּרוּ אָחָיו אִתּוֹ". ולכאורה מהו "ואחרי כן"?

אלא אחר שנישק יוסף את אחיו, נמצא כי מחל להם על המכירה, אף שלא אמר בפיו אולם עצם מעשה הנשיקה הוויא מחילה גמורה, ולכן יכלו לדבר איתו.

בארה"ב יוצאים הילדים בחודש הקיץ ל"קעמפ", למשך חודש או חודשיים. ויש יום אחד שבו בני המשפחה, ההורים הסבים והסבתות כולם באים לבקר את הילדים.

אחד מהסבים שהגיע לבקר את נכדו, ראה שם איזה יהודי זקן והוא אמר לו שלום, וההוא ענה לו שלום בהתרגשות גדולה אבל הם המשיכו ללכת כל אחד לענייניו. הנכד מאוד התפלא מצד אחד סבא אומר לו שלום, זאת אומרת שהוא מכיר אותו, והשני באמת מאוד התרגש מכך, מצד שני הם לא נעצרו לדבר מדוע?

הוא פנה ושאל את הסבא, אבל הסבא התעקש שהוא אינו יכול לספר, וזה גרם לנכד עוד יותר להסתקן והוא לחץ על הסבא שלא היתה לו ברירה והושיב את נכדו וסיפר לו.

האדם הזה שראית הוא היה החבר הכי טוב שלי לפני המלחמה, היינו גרים בשכנות והיינו חברים טובים.

ערב אחד ישבנו כל בני המשפחה ביחד ואבא אמר לאמא, מריחים כבר את המלחמה, את השנאה ליהודים ברחוב אנחנו חייבים כמה שיותר מהר לברוח מפה לארה"ב. נוציא את כל החסכוניות נשחד את מי שצריך ונוציא ויזות ונברח לארה"ב.

ואכן האמא הסכימה וזה מה שעשינו. וקבלנו ויזות לארה"ב וקנינו כרטיסים להפלגה ביום חמישי.

אותו יהודי שראית החבר שלי הוא בא לבקר אותי ביום שלישי וסיפרתי לו את התכנית שלנו, שזו בעצם הפגישה האחרונה שלנו כי אחנו ביום חמישי מפליגים לארה"ב.

החבר אמר לי שהוא רוצה לראות מה זה ויזה בחיים הוא לא ראה מה זה ויזה.

אני בתמימותי לקחתי אותו לחדר, פתחתי לו את המגירה והראתי לו את הויזות והכרטיסים להפלגה בספינה.

הגיע יום חמישי בבקר, אנחנו מארגנים את כל המזוודות, אבא אומר לאמא: תביאי את הכרטיסים מהמגירה. אקא פותחת את המגירה, אין כרטיסים. אבא אומר לה אולי שמנו את זה במקום אחר? הפכנו את כל הבית ולא מצאנו.

ביני וביני שמחפשים אמרתי לאבא אבא אתה יודע, החבר שלי הגיע פה ביום שלישי והראיתי לו את הויזה והכרטיסים.

מי זה החבר שלך? אמרתי לו את שם המשפחה, מיד הלכנו לביתם, והנה רואים שאתמול בלילה הם עזבו ונעלמו. בעצם הם לקחו את הכרטיסים וברחו, ואנחנו בזבזנו את כל כספנו ובלית ברירה נשארו.

התחילה המלחמה ולא נשאר זכר מהמשפחה, אבא ואמא נרצחו האחים והאחיות אני היחיד שנשארו. כל המלחמה אמרתי לעצמי, אם אני פוגש את החבר הזה, אני רוצה אותו.

הסתיימה המלחמה, באתי לבדי לארה"ב והחלטתי למחול לו באמת, לפתוח דף חדש, והיום זו הפעם הראשונה שראיתי אותו, ולכן כדי להוכיח שאכן זו היתה מחילה גמורה אמרתי לו שלום, והוא כ"כ התרגש כי אחרי כל מה שעשה לי בכ"ז אמרתי לו שלום. הוא לא האמין שאני יאמר לו שלום ולכן הוא כל כך התרגש. אבל להמשיך ולשוחח איתו כבר לא יכולתי.

פנה הנכד לסבא: אבל סבא, איך אתה יכול למחול לו? איך אתה ימחול לאדם כזה?

ענה לו הסבא: ראית אנחנו מחזיקים ששה מפעלים כל המפעלים כולם מצליחים בלי יוצא מן הכלל, בדרך כלל כשיש לאדם כמה מפעלים האחד מצליח והשני מקרטע, אין דבר כזה שהכל מצליח. חוץ מזה, כל הבנים שלי מ

וצלחים משפחות טובות חתנים טובים. נכדים ונכדות כולם יראי ה'. מה הסוד? זה מהמחילה הזאת שמחלתי לו. מהמחילה הזו שמחלתי לו, בורא עולם פיצה אותי בהכל.

יהודי הגיע לרב שטיינמן וביקש ברכה לבתו בת השלושים שעדיין לא מצאה את זיווגה. הרב שטיינמן השיב לו, שיתפלל.

אולם היהודי התעקש: כבוד הרב, אני מתפלל, אשתי מתפללת, הבת מתפללת. מי לא מתפלל? מתפללים, בוכים, ולא עוזר. אנחנו רוצים עצה אחרת.

אמר לו הרב: "אם אתה רואה שאתה מתפלל ולא נענה, סימן שהפה שלך לא נקי ותפילות שעוברות דרך פה לא נקי, לא מתקבלות".

למה הרב חושב עליי ככה? אני יהודי בסדר. אני לא רשע, אני גם לא חפץ חיים, אבל אני יהודי טוב. אז למה הרב חושב שהפה שלי לא נקי?

חשב הרב שטיינמן, ואמר לו: "אתה יודע מה? אז תבטיח לי ששלושה ימים תהיה 'החפץ חיים'".

אמר לו אותו בן אדם: "אני יכול להבטיח לרב ששלושה ימים אני אהיה חפץ חיים". אמר לו: "בעזרת השם אז יהיו ישועות".

סיפר אותו בן אדם: "קיבלתי על עצמי - אם יהיה ספק ספיקא של אולי לשון הרע - אני בורח מהמקום, לא רוצה לשמוע, וגם לא לדבר. ומה אני אגיד לכם, נהייתי בשלש ימים אלו לא החפץ חיים, יותר מהחפץ חיים.

ביום השלישי הייתה חתונה, ונסענו לחתונה. בחתונה הגיע שדכן, אומר: 'אני הצעתי לכם לפני ארבע שנים איזה בחור, והוא נפגש עם הבת שלכם ארבע פגישות ובסוף לא הלך. הבחור הזה עכשיו נמצא בחתונה. אני דיברתי איתו, שאלתי אותו מה מצבו, והבחור אמר שהוא עוד רווק. אמרתי לבחור: 'תשמע, יש פה איזה בת אחת שלפני ארבע שנים נפגשתם ביניכם. מה אתה אומר?' אמר הבחור: 'לא אכפת לי לשמוע עוד פעם, כי מאותו זמן הציעו לי רק בנות פחות ברמה טובה מאשר הבת ההיא. היא יותר איכותית. 'כל זה השדכן אומר לאבא: 'אז מה אתה אומר? הבחור אמר שהוא יכול לעשות פגישה'.

ובאמת הבחור והבחורה נפגשו. יצאו מהאולם עשו סיבוב בחוץ. וכעבור תקופה קצרה התארסו. זה מה שאמר הרב שטיינמן: כששלושה ימים תהיה חפץ חיים, הפה שלך יהיה נקי, ותפילה שעוברת דרך פה נקי, מיד מתקבלת."

נאמר בספר שמואל (א פרק יז): "וַיֹּאמֶר יְשִׁי לְדָוִד בְּנוֹ קַח נָא לְאַחֶיךָ אִיפֹת הַקָּלִיָּא הַזֶּה וְעֶשְׂרָה לֶחֶם הַזֶּה וְהָרֵץ הַמִּחְנֶה לְאַחֶיךָ, וְאֵת עֶשְׂרֵת חֲרָצֵי הַחֶלֶב הָאֵלֶּה תָּבִיא לְשֵׁר הָאֵלֶּף וְאֵת אַחֶיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלוֹם וְאֵת עֲרֻבָתָם תִּקַּח".

שואל רבי חיים פאלאג'י ע"ה מדוע הפסוק אומר "ויאמר ישי לדוד בנו", וכי איננו יודעים שדוד היה בנו של ישי?

אלא אומר רבי חיים פאלאג'י שטמון כאן סוד גדול, ישי אבי דוד בא אל דוד המלך ואומר לו, תראה, אנחנו נמצאים בקרב מאוד קשה כנגד פלישתים ועומד שם אדם ענק 10 מטר גובה 10 מטר רוחב כולו ברזלים אין מיש יכול לנצח אותו, אין מי שיכול לגשת להילחם כנגדו.

אבל אתה יכול לנצח אותו איך? "ויאמר ישי לדוד בנו" אם אתה תתנהג עמי כמו בן אל אבא אע"פ שאני לא התנהגתי איתך ככה, זרקתי אותך אל המדבר, אל הדוב והזאב, במשך 28 שנים לא הכרנו בך שאתה הבן שלנו ואמרנו שאתה ממזר, אם בכל זאת אחרי כל שעשיתי תתנהג כ"בן" ותאהב אותי, זה יביא לעם ישראל את הישועה.

וזה מה שבאמת הביא את הנצחון לעם ישראל.

וזה מה שיוסף הצדיק מלמד אותנו בזה שהוא מוחל לאחיו אפילו שמכרו אותו לעבד וביזו אותו.

וזה מה שיוסף הצדיק מלמד אותנו בזה שהוא מוחל לאחיו אפילו שמכרו אותו לעבד וביזו אותו.